

Geografické informační systémy

Slajdy pro předmět GIS

Martin Hrubý

hrubym @ fit.vutbr.cz

Vysoké učení technické v Brně
Fakulta informačních technologií,
Božetěchova 2, 61266 Brno

—

akademický rok 2004/05

Činnosti v rámci projektu GIS

vstup a restrukturalizace údajů

Činnosti v rámci GIS projektu

---

4 typické kroky v GIS projektu

- Stanovení cílů projektu
- Budování databáze
- Vykonání analýz a syntéz údajů
- Prezentace výsledků analýz

Vstup údajů

- Nejnáročnější a nejnákladnější část práce.
- Různé zdroje údajů - mapy, výkresy, fotogrammetrické zdroje, DPZ, geodetická měření, statistické údaje, CAD...
- Vhodný pracovní postup, technická zařízení

Zdroje údajů

- Dostupnost (veřejná), trh s geografickými údaji
- Vlastnická (autorská) práva

- Přímé měření - měří se prostorové a časové fenomény pomocí vhodné škály (počet, výskyt, ...) - měření počtu entit nějakého rostlinného druhu v dané lokalitě, množství srážek (nádobou)
- nepřímé - měří se prostřednictvím chemických, fyzikálních nebo biotických znaků (spíše jevy) - měření teploty přes jev roztahování rtuti ve sloupci, měření intenzity záření přes vybuzené napětí ve fotobuňce
- u měření geodat převažuje nepřímé způsob měření

Poznámka: důvod zaznamenávání údajů, analogový záznam, digitální záznam, digitalizace

Digitalizace - chyby, způsoby (manuální, poloautomatický, Geografické informační systémy – p. 5)

Zdroje údajů

Primární zdroje

- přímé měření a zjišťování na geoobjektech
- Geodetická měření - geometrická část popisu
- Atributová část popisu - přímé zjišťování, měření, statistiky
- Fotogrammetrie - klasický zdroj údajů pro mapování. Dále DPZ - rozsáhlá území.

Sekundární zdroje

- kartografické zdroje, vznikly primárně měřeními
- mapa je ovlivněna účelem, pro který vznikla
- primární zdroje se zdají vhodnější. V praxi bývají naopak zdrojem vstupů již existující mapy

Sekundární zdroje

Související faktory:

- přesnost map, měřítko. Snímací zařízení musí být přesné
- jemné detaily (tloušťka čar pod 0.1 mm)
- množství barev
- zobrazované území je rozděleno do mapových listů - skládání
- mapy nejsou primárně určeny pro skenování

S ohledem na tradice lokality - velká území s řídkým obydlením (Kanada) dají přednost DPZ (navíc jsou vždy aktuální). Země s bohatou tradicí kartografie spíš vychází z vytvořeného fontu map.

Vstup údajů - kroky: vstup geometrie, vstup topologie, vstup atributů

Vstup údajů z primárních zdrojů

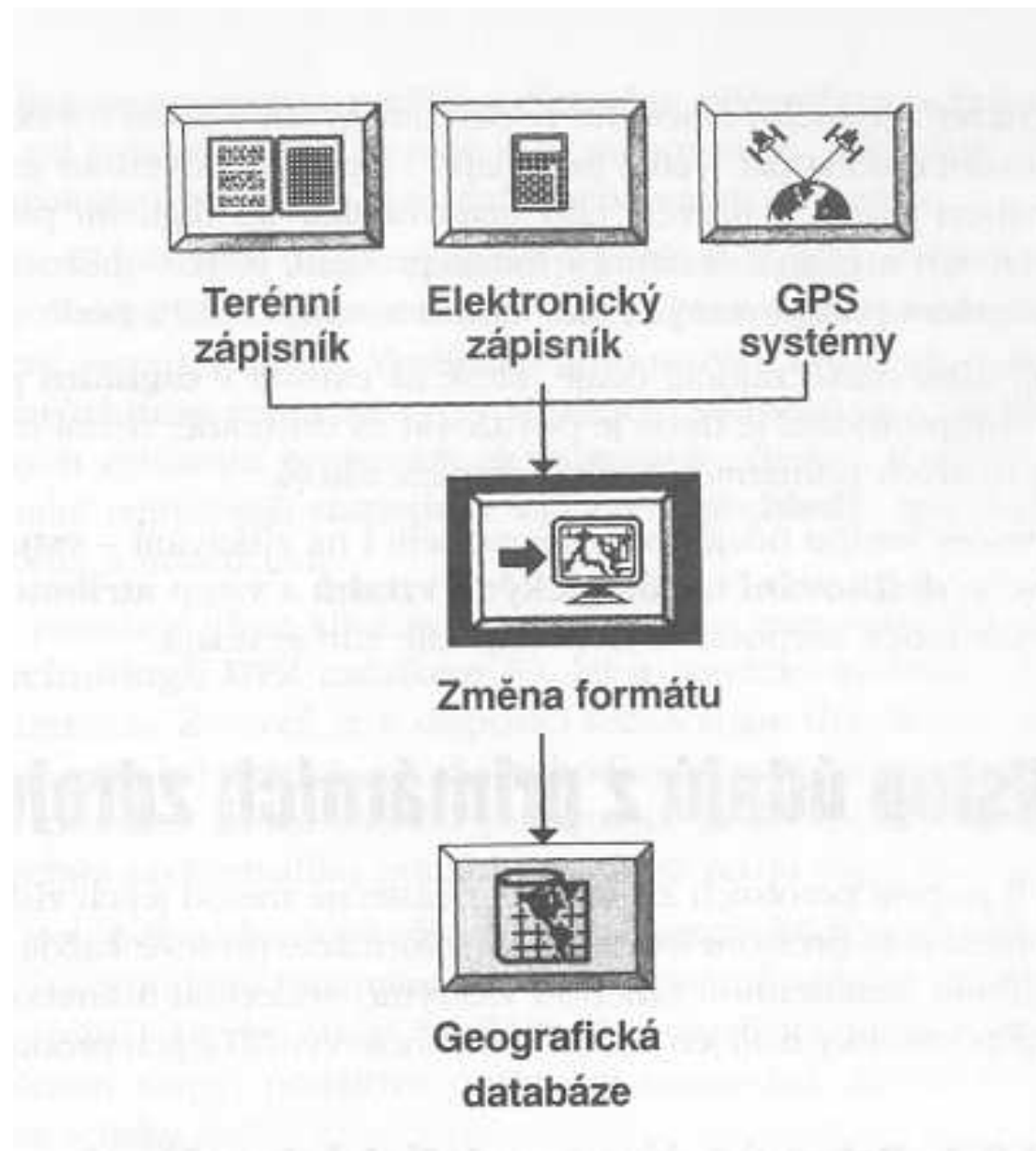
...z geodetických měření

- Průzkum v terénu
- Geodetický zápisník, pak digitalizace
- Elektronická zařízení, vysoká přesnost
- MicroGEO, Geo, COGO
- Pochopitelné je uplatnění GPS

Vstup údajů z primárních zdrojů

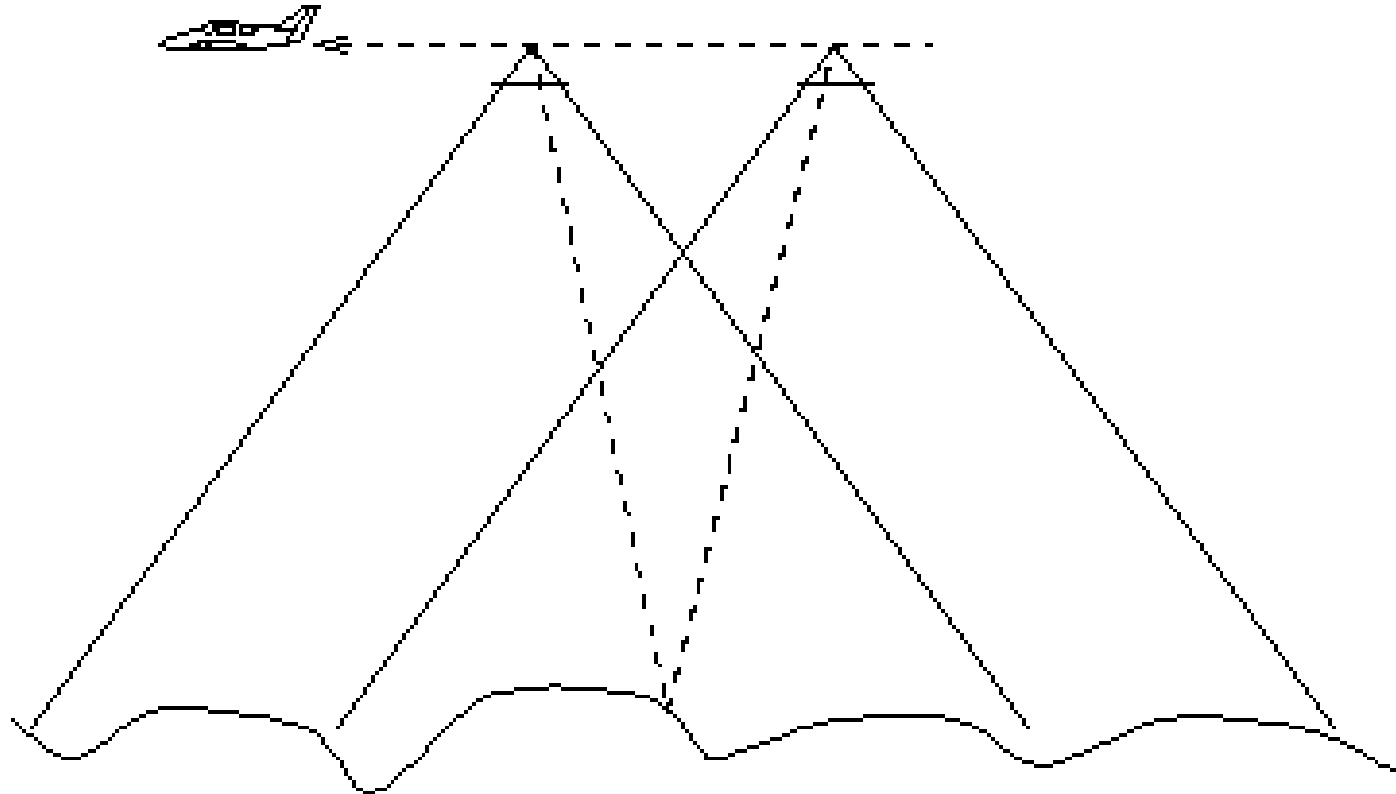

...Fotogrammetrie

Fotogrammetrie je obor a věda, která se zabývá rekonstrukcí tvaru, velikosti a polohy předmětů zobrazených na fotogrammetrických snímcích (základem je snímek). Různé přístupy k pořízení snímku.

...Fotogrammetrie

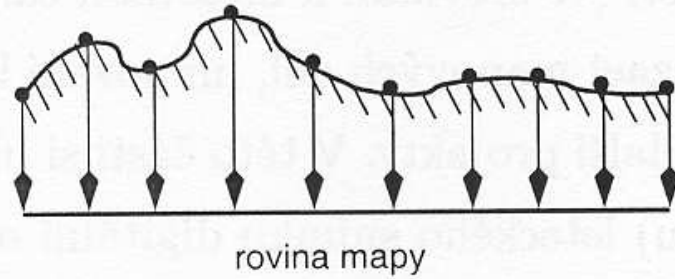
- předpoklad - úhel pohledu je nulový (osa objektivu míří "kolmo dolů")
- středová projekce snímku - transformace - ortogonální projekce
- podstatné - měření neprobíhá v terénu, ale na pořízeném snímku (podobně DPZ)
- fotointerpretace - průzkum snímku, popis předmětů na snímku

Rozdělení fotogrammetrie:

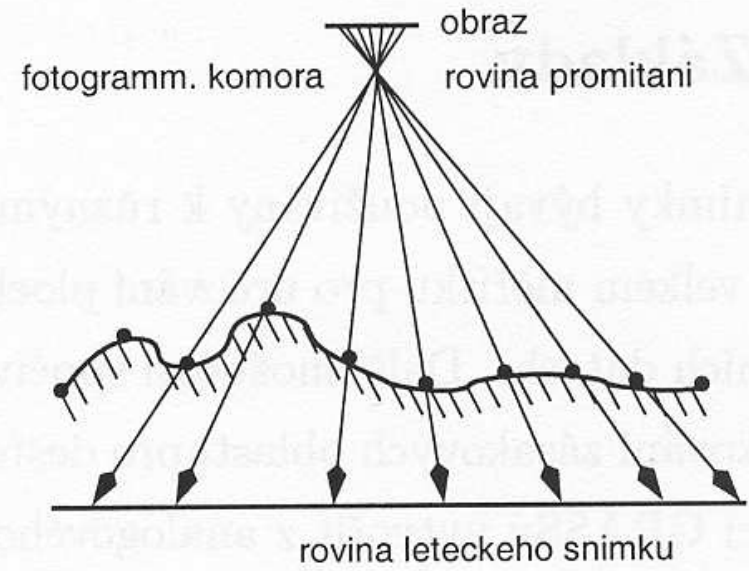
- podle polohy kamery - pozemní a letecká
- podle vyhotovené - jednosnímková, dvojsnímková (snímková dvojice, prostorový model)
- podle výstupu - analytická, analogová, digitální
- digitální - zřejmě trend

Foto

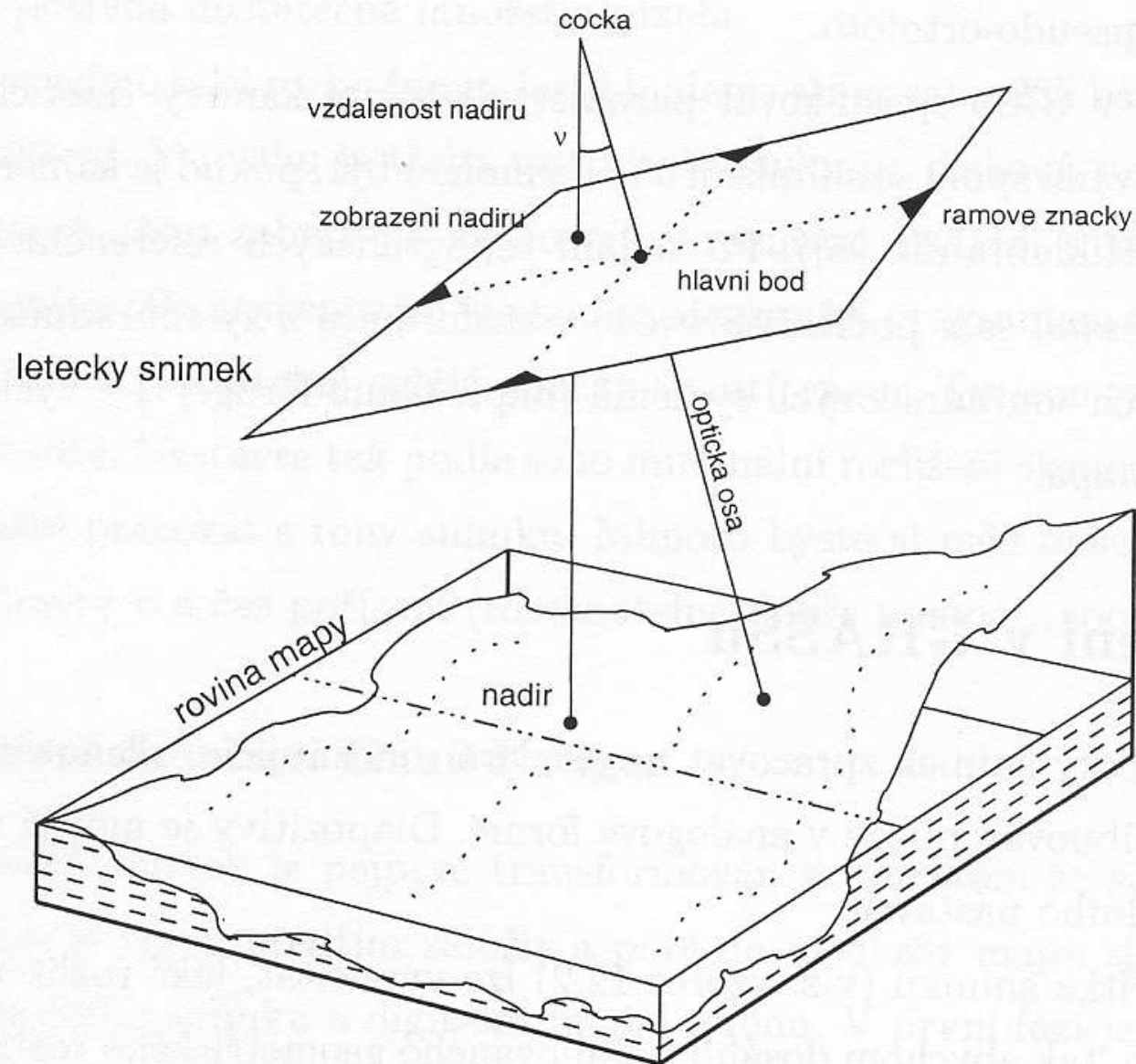
ortogonalni projekce

stredove promitani

Foto

...Fotogrammetrie

- Nadir - bod na zemském povrchu, který protíná osa objektivu.
- Je-li povrch území "hladký", tak může být obraz přímo použit pro odečet vzdáleností a ploch.
- U členitého povrchu musí platit: $\delta h_{max} = \frac{M}{500}$ (výškové rozdíly nesmí být větší než měřítko snímku děleno 500)
- mějme 1:10 000, pak maximální rozdíl výšek musí být 20m. Jinak se musí transformovat na ortofotomapu
- Stereoskopie - dva snímky, každé oko sleduje jeden z nich. Vzniká prostorový dojem.

...DPZ

Každé získávání informací o objektu zkoumáním z dálky. Podle ISPRS - DPZ je umění, věda a technologie na získávání spolehlivých informací o fyzikálních objektech a jejich okolí pomocí záznamu, měření a interpretace snímků a digitálních záznamů, které se získávají pomocí nekontaktních snímacích systémů.

Podle zdroje (snímacího) záření:

- pasivní systémy - zdroj záření je přirozený (Slunce)
- aktivní systémy - vlastní zdroj záření (vysílají ho k Zemi a snímají odraz)
- spektrum záření, odrazivost různých povrchů

Počátky DPZ sahají k roku 1967 - systém Landsat (NASA).

1978 - začátek projektu SPOT (Francie, Švédsko, Belgie). 1986 start prvního nosiče.

Orbita. 705 km Landsat, 832 km SPOT. Landsat přelétá nad námi v 9:00, SPOT kolem desáté.

...DPZ

- Landsat - 25x25m, 10x10m. SPOT 20x20m
- rozlišení je ovlivněno stylem snímání (kanály, barvy)
- výsledné snímky jsou v UTM, pak převod do lokálních souřadnic
- grass: načte se do x-y location, úpravy, přesun do jiné location (i.in.erdas, r.in.gdal)
- další informace v manuálu GRASS. Cvičení

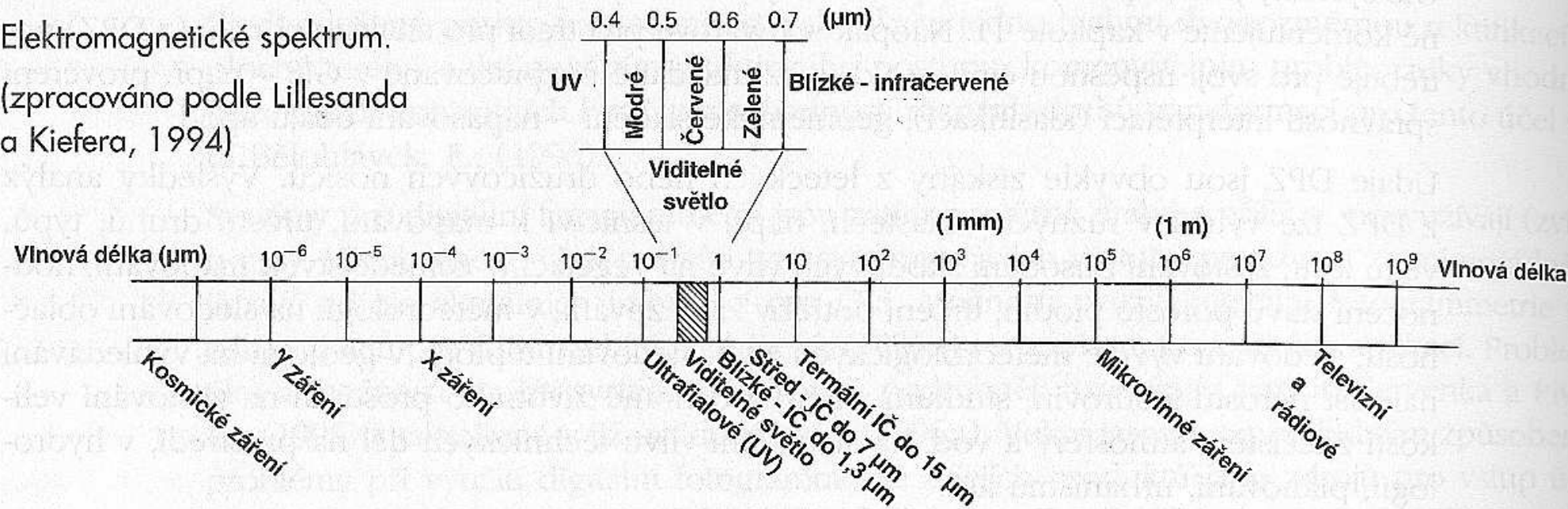

DPZ - spektrum

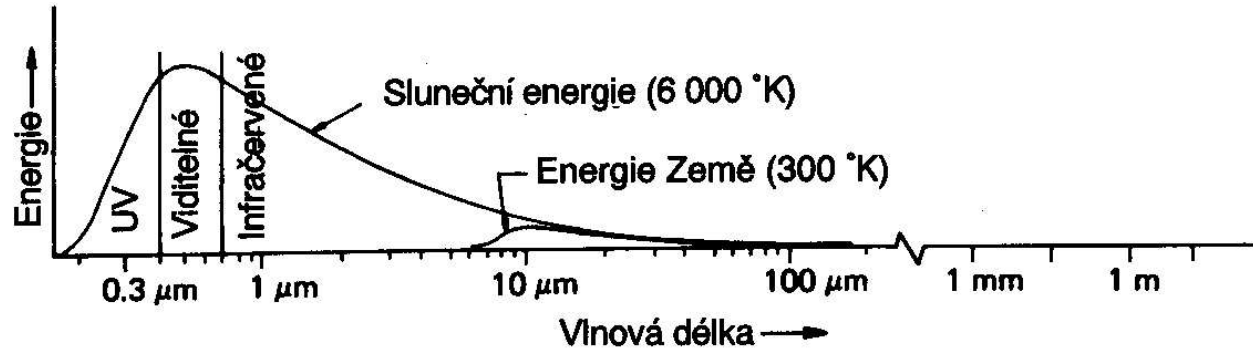
Obr. 9.2.

Elektromagnetické spektrum.

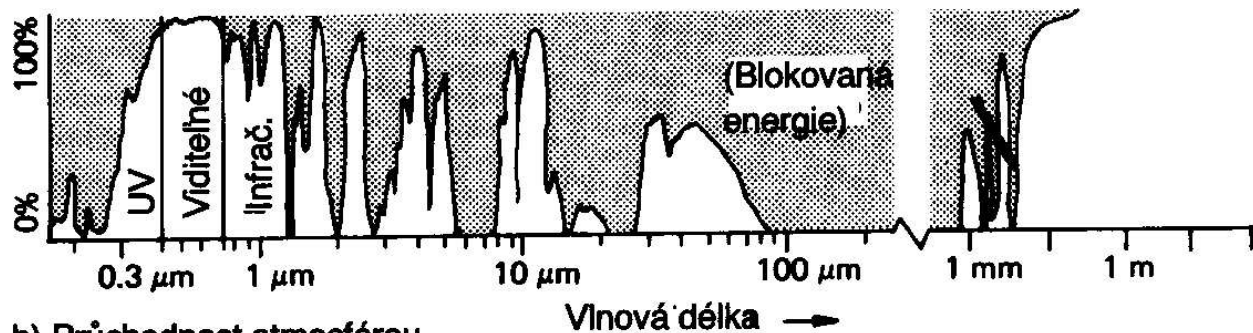
(zpracováno podle Lillesanda
a Kiefera, 1994)

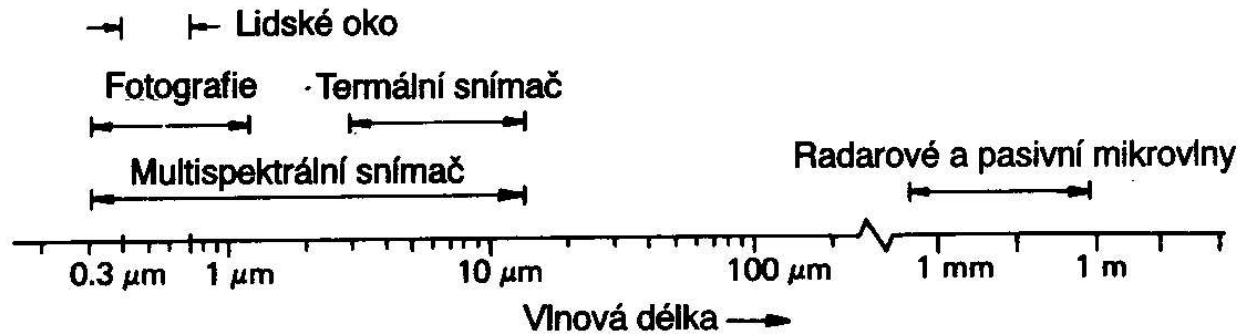
DPZ - spektrum

a) Zdroje energie

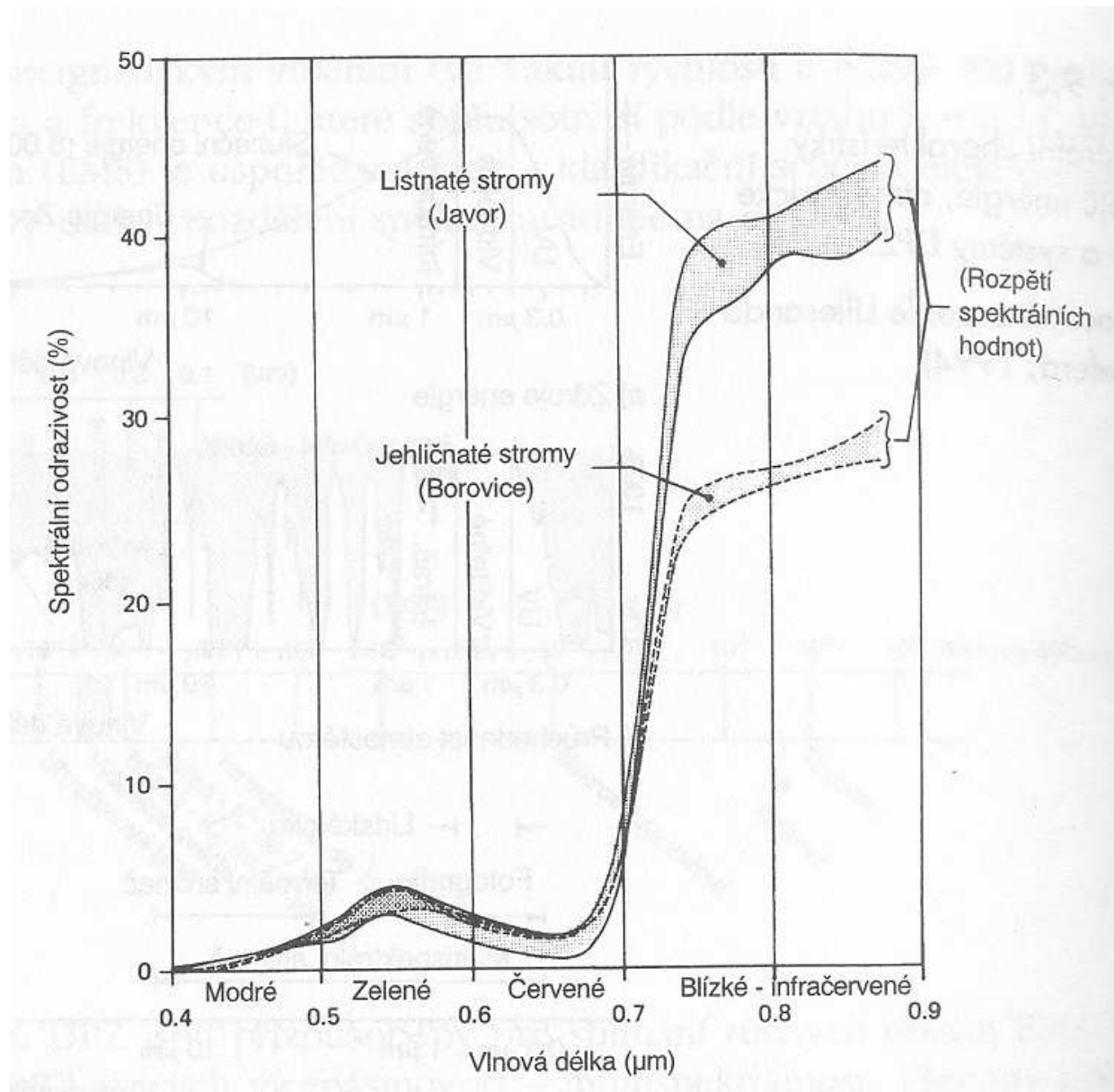

b) Průchodnost atmosférou

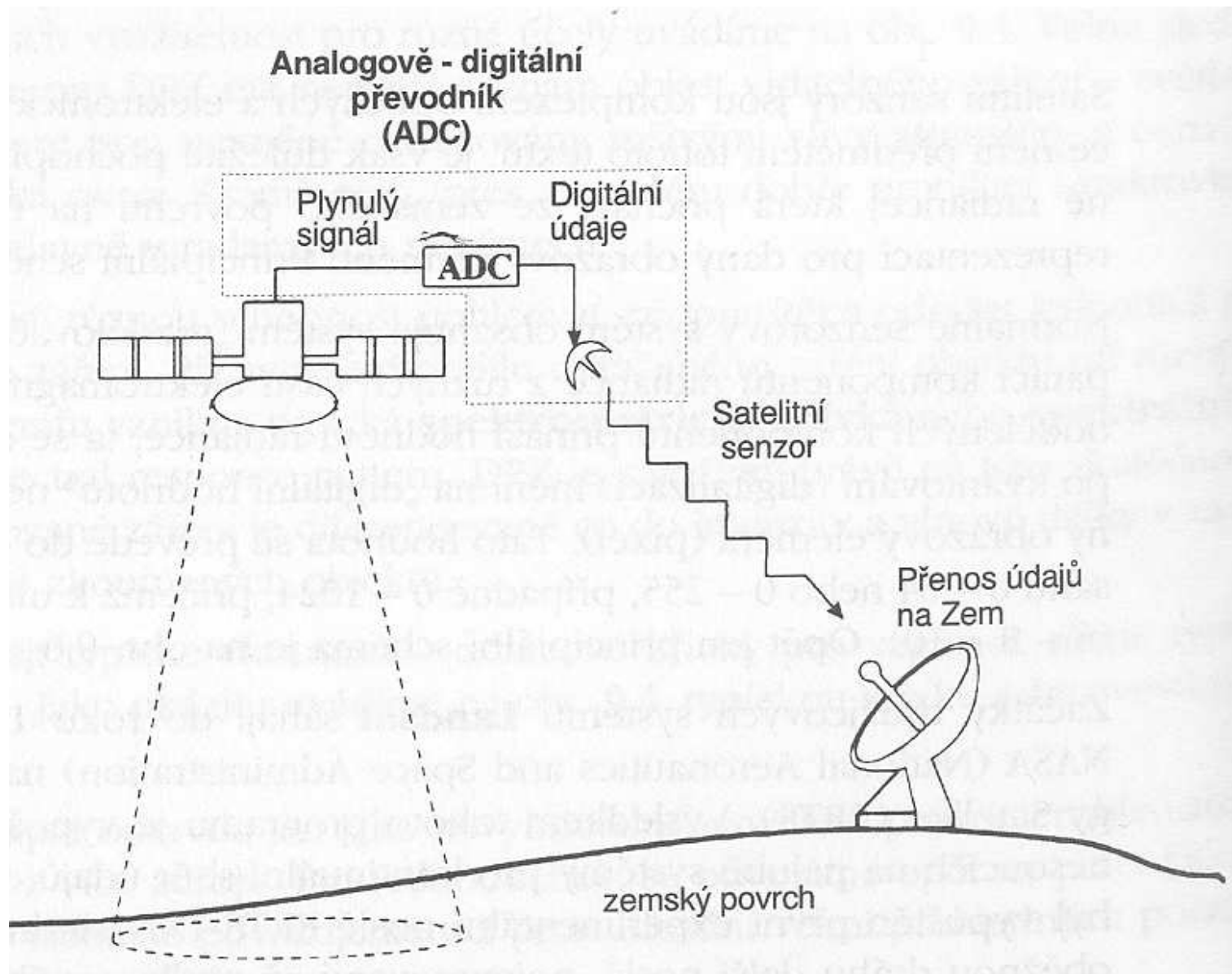

c) Běžné systémy DPZ

Spe. křivka odrazivosti

DPZ - schéma systému

Vstup ze sekundárních zdrojů

Manuální vstup přes klávesnici:

- rozhodně ne pro prostorové údaje
- vektory - změření souřadnic na zdroji, přepočtení, ruční zápis do DB
- rastry - vypisování všech (atributových) hodnot buněk
- lze ovšem připustit ruční zadávání atributových údajů pro vektory (existují OCR pro mapy)

Digitalizace:

- nejčastěji používaný způsob pro vstup prostorových údajů
- tablet (digitizér) - zařízení na snímání souřadnic - různě velká pracovní plocha, rozlišovací schopnost
- (později vektorizace na obrazovce)

Práce s tabletem

Digitalizace

Postup digitalizace: (závisí na použitém softwaru)

- definování pracovní oblasti - zadání souřadnic okrajů mapy (boundary)
- zadání polohy kontrolních bodů (tics) - referenční body na mapě. Použití při srovnání více vrstev, transformaci souřadnicového systému digitizéru na souřadnicový systém mapy. Registrace mapy
- vlastní editace objektů
- editace chyb

Kontrolní body - alespoň 4. Zadají se do mapy, slouží pro posouzení chyby snímání digitizérem. Například značky na okrajích mapy. Průměrná kvadratická odchylka:

$$RMSError = \sqrt{\frac{e_1^2 + e_2^2 + e_3^2 + \dots + e_n^2}{n}}$$

(dale k chybe)

Vlastní digitalizace

Zjišťujeme polohu bodů. Definujeme linie a plochy.
Náročná práce. Způsobuje chyby:

- nespojení čar v lomových bodech nebo průsečích
- nedotahy a přetahy čar
- vynechání bodů nebo čar
- vícenásobné zaznamenání
- nesprávné označení
- nesprávné umístění objektu nebo jeho části

Editovací programy poskytují funkce: zooming, mazání, spojení čar, přemístování objektů...

Obvykle to jsou specializované moduly GIS systémů - ArcGIS
(ADS - arc digitizing system)

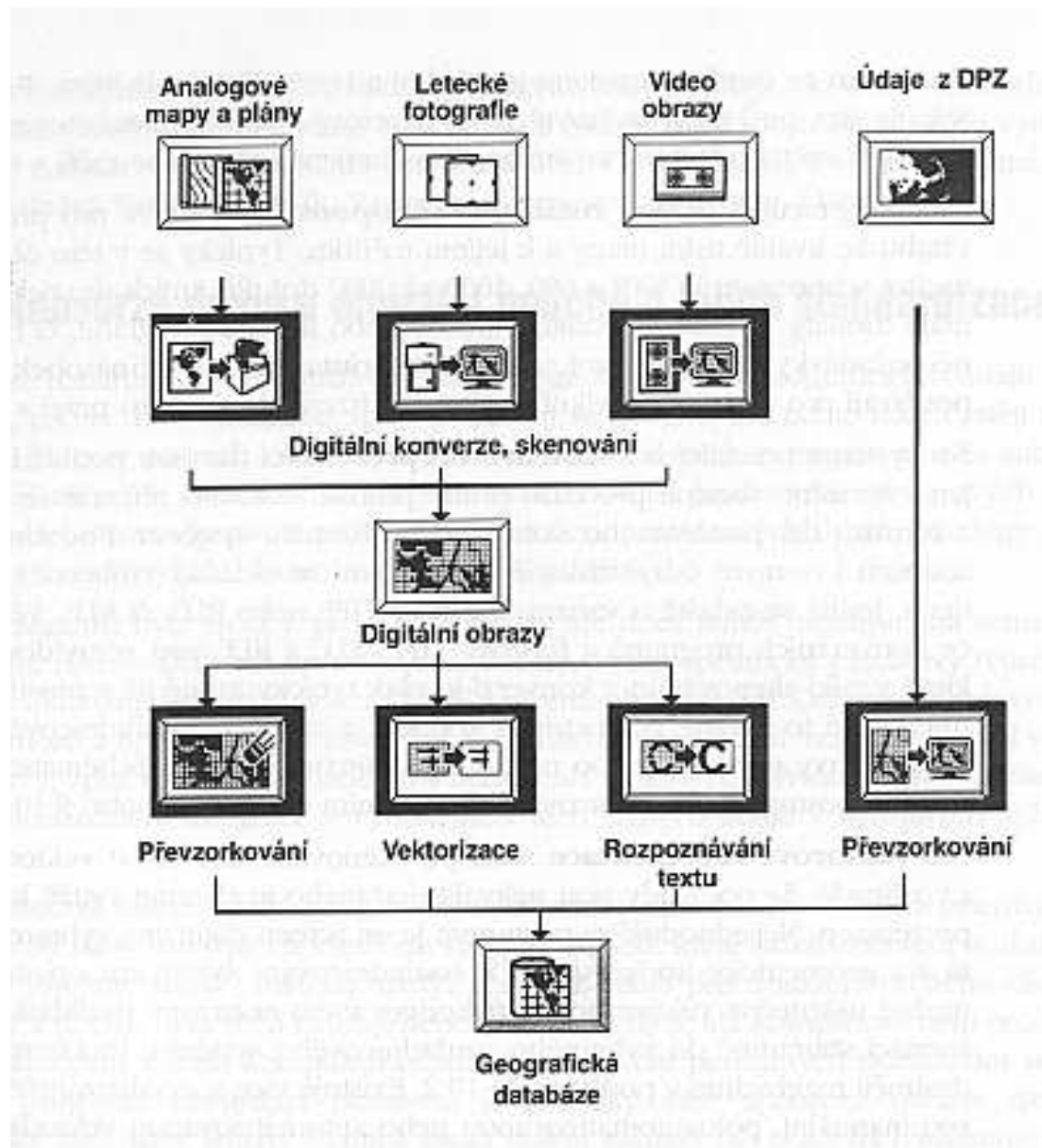
Digitalizace rastrů

Po digitalizaci následuje tzv. rasterizace. Jedná se o překrytí prázdného rastrového souboru vektorovým. Rastrový soubor už má předem definované rozměry, rozlišení.

Převod vektorů na rastry bude následovat (části vektorů).

Zdroje dat

Digitalizace na obrazovce

Moderní přístup (nevyžaduje spec. zařízení).

- máme digitalizovaná data (mapy, zdroje z DPZ)
- přemístíme je do GIS systému
- na obrazovce do nich zakreslujeme vektory
- současně se plní DB atributy
- bude na jednom lab. cvičení
- kromě čistě manuálních postupů existují algoritmy poloautomatického převodu (výsledky závisí na kvalitě předlohy)

Standardizace dat.

Budování topologie, vstup atributů

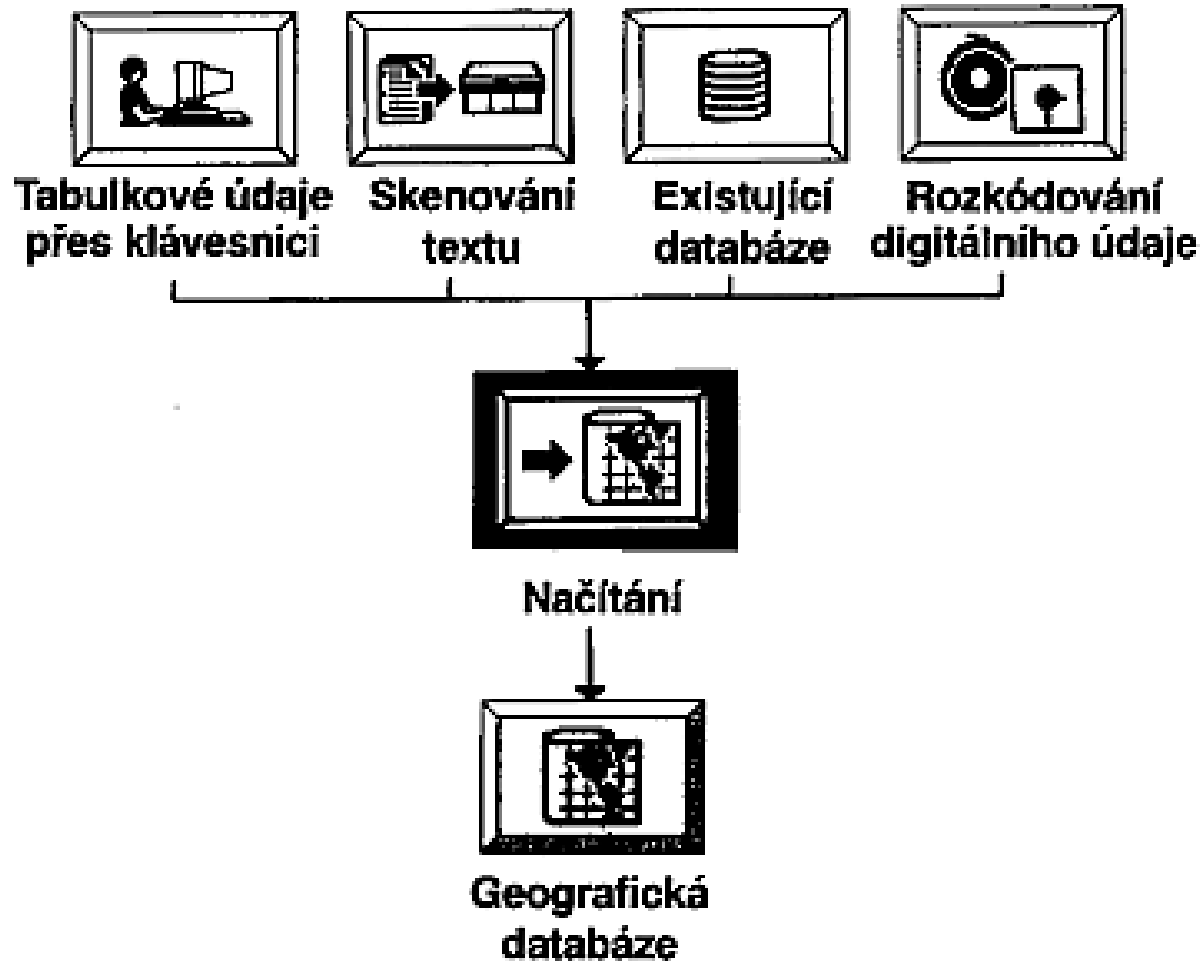
Topologie - racionální vybudování reprezentace složitějších objektů.

- topologických vztahů není omezeně
- souvisí s uložením dat, analýzou
- topologie mezi vrstvami - města a silnice
-
- Atributy - importy z databází, ruční zadávání

Získávání geodat je velký a drahý problém.

Zdroje dat, atributy

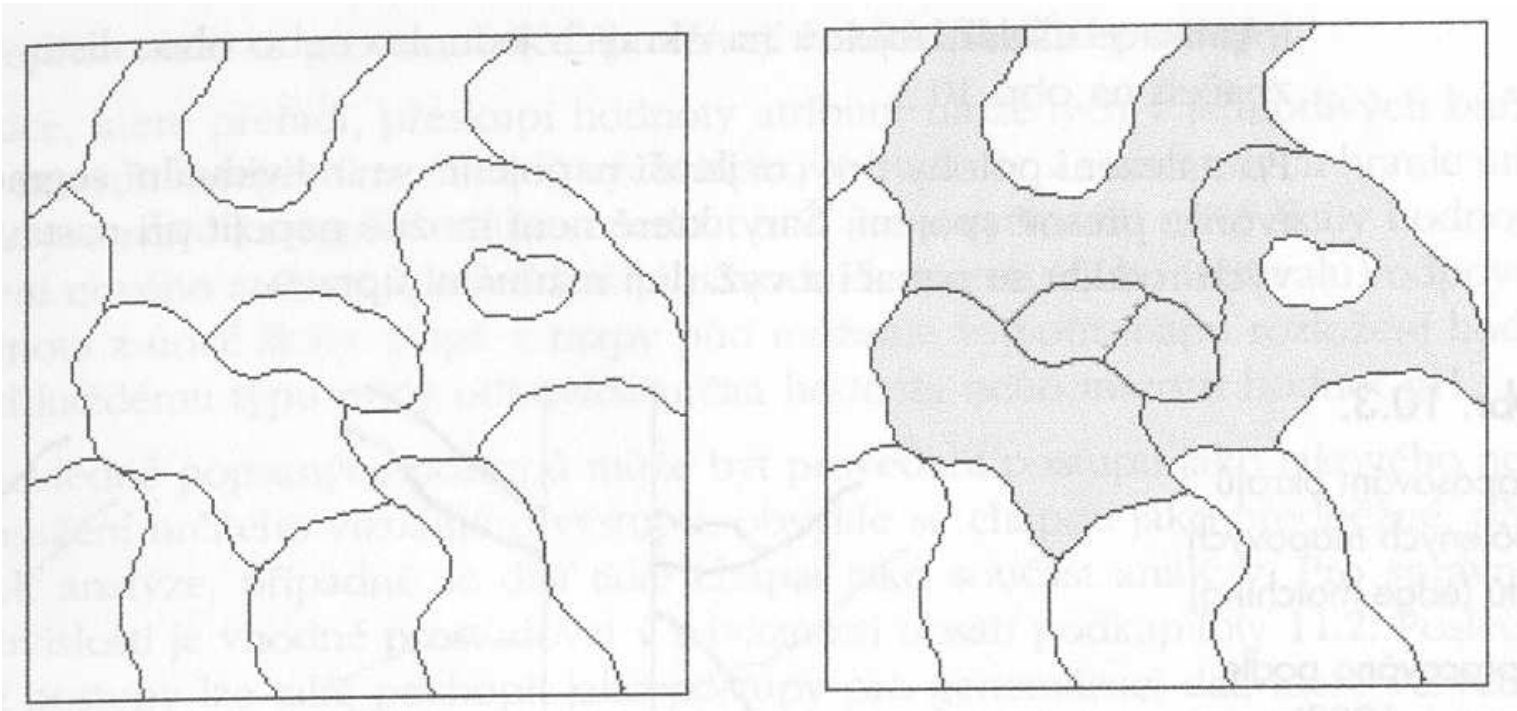

Restrukturalizace údajů

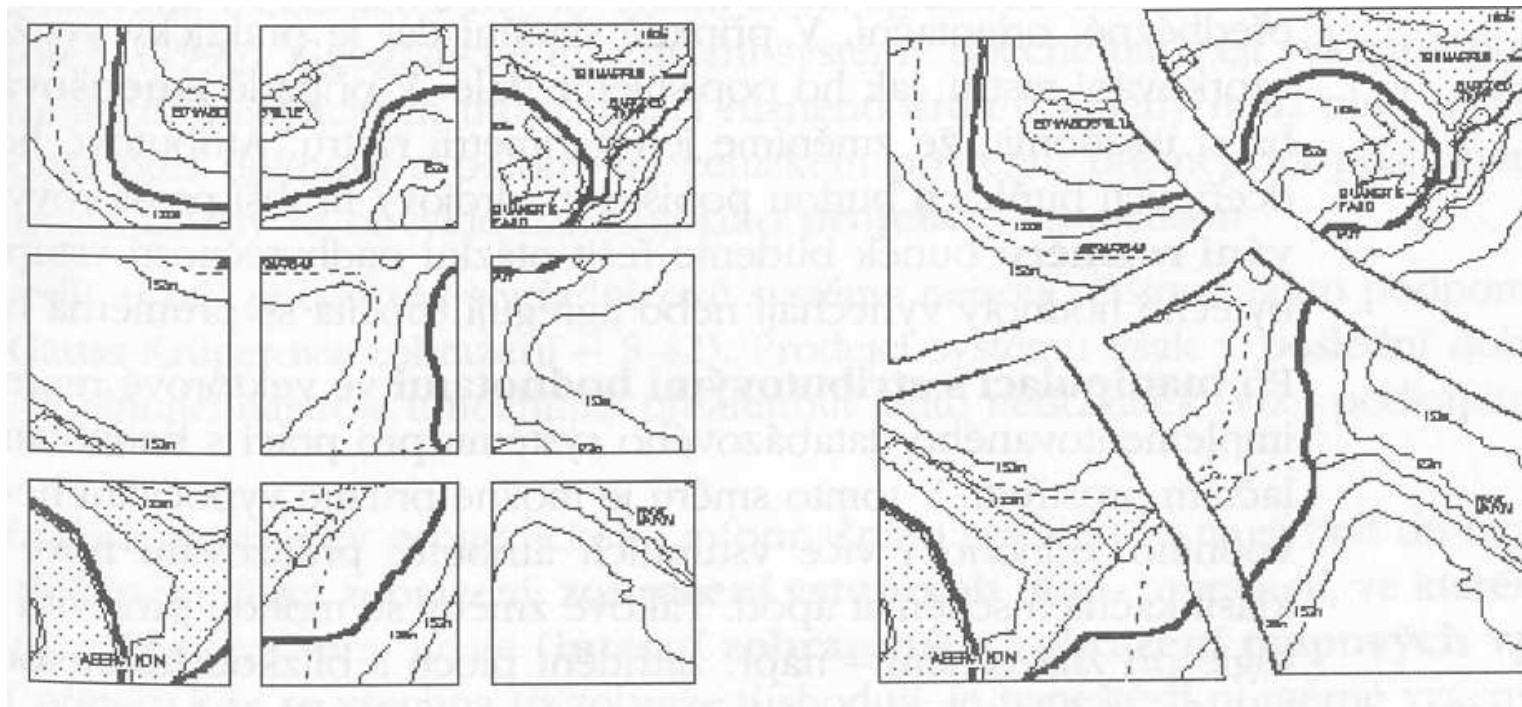
Změna topologických vztahů.

Restrukturalizace údajů

Rozdělení údajů (podle hranic):

- pravidelné - mapové listy
- nepravidelné - mnohdy flexibilnější. Například sleduje určité národní, regionální hranice....

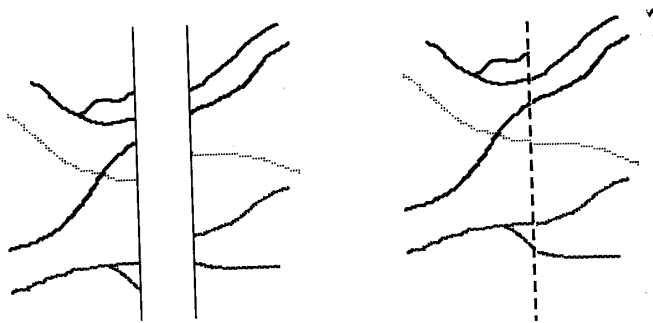

Restrukturalizace údajů

Rozdělení údajů (podle hranic):

- u rastrové reprezentace spíš pravidelné dělení. Jinak zavedení "pozadí"
- dělení vyžaduje zavedení a správu okrajů
- ztotožnění okrajů (edge-matching) - správné napojení okrajů map a hlavně napojení objektů na okrajích (objekty se stejnou atributovou hodnotou)
- nenapojitelné čáry nutno opravit ručně

Restrukturalizace údajů

Rozdělení údajů (podle hranic):

- pochopitelně se musí přebudovat topologie objektů, které zasahují do obou mapových listů
- GIS také obsahují funkce pro napojování na základě referenčních bodů

Restrukturalizace údajů

Změny v rastru:

- změna velikosti buňky rastru - změna rozlišovací úrovně.
Účel
- navazuje na analýzy při změnách velikosti
- při zjemňování rastru - dochází pouze k úpravě geometrie rastru (jedna buňka se rozdělí na víc menších - a převezmou atribut)
- zvětšování rozměru - je nutné přepočítat nové atributy (z mnoha atributů menších buněk odvodit ten výsledný ve větší buňce)

Při manipulaci s atributy vektorů - databázové operace.

Například "slučování" (polygon dissolve) - sloučí se sousedící polygony s příbuznou hodnotou atributu - následuje přebudování topologie (např. susednosti)

Restrukturalizace údajů

- u rastrů mluvíme o reklasifikačních postupech (r.reclass)
- (překódování atributů do jiné podoby)
- r.mapcalc - složitější odvozování mapy

Změna parametrů mapy

- změna projekce
- transformace souřadnicového systému
- převzorkování

Změna zeměpisných souřadnic na pravoúhlé (S-42, S-JTSK) se nazývá analytická transformace. Projekce - přepočítání zeměpisné souřadnice.

Pracujeme s typy zobrazení:

- zobrazení vstupních map
- interní zobrazení - uložení dat, analýzy
- zobrazení mapových výstupů

V ideálním případě jsou všechny tři stejné. V praxi jinak (minimálně v měřítku map). Problém roste při potřebě slučovat větší územní celky (nadmístní). Jednotné zobrazení není takřka možné.

Transformace...

- numerické transformace - transformace hodnot souřadnic mezi rovinnými pravoúhlými souř. systémy
- nevyžadují znalost kartografických zobrazení nového a původního systému
- jsou založeny pouze na znalosti přesné polohy vybraných bodů (referenční) v obou systémech
- prakticky všechny metody korekcí leteckých a družicových snímků jsou založeny na výpočtu parametrů transformací z pozemních kontrolních bodů

Metody transformace:

- lineární konformní transformace
- polynomická transformace

Lineární konformní transformace

Také tzv. Helmertova transformace

$$x' = (m * x * \cos(\beta) + m * y * \sin(\beta)) + a$$

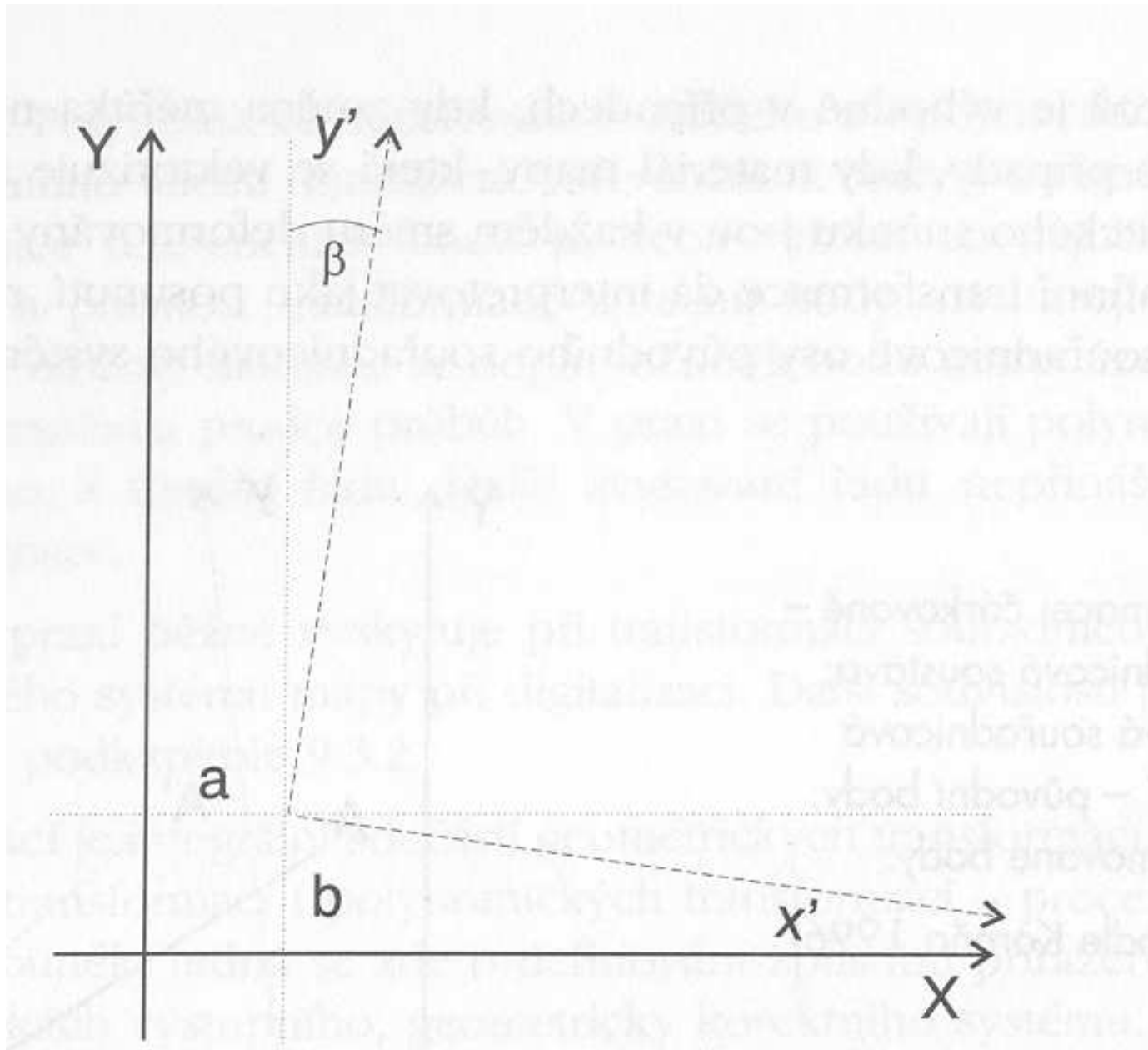
$$y' = (-m * x * \sin(\beta) + m * y * \cos(\beta)) + b$$

Provádí:

- posunutí a, b
- otočení (rotace) β
- změnu měřítka m –krát

Lineární konformní transformace

Lineární konformní transformace

Pro dvojici kontrolních bodů: $(x_1, y_1), (x_2, y_2) \rightarrow (x'_1, y'_1), (x'_2, y'_2)$

$$m * \cos(\beta) = \frac{(x_2 - x_1) * (y'_2 - y'_1) - (y_2 - y_1) * (x'_2 - x'_1)}{(x'_2 - x'_1) * (x'_2 - x'_1) + (y'_2 - y'_1) * (y'_2 - y'_1)}$$

$$m * \sin(\alpha) = \frac{(x_2 - x_1) * (x'_2 - x'_1) + (y_2 - y_1) * (y'_2 - y'_1)}{(x'_2 - x'_1) * (x'_2 - x'_1) + (y'_2 - y'_1) * (y'_2 - y'_1)}$$

Pro optimální odhad parametrů transformace se používá víc bodů (4). Hodnoty koeficientů se pak vypočtou metodou nejmenších čtverců, při které se minimalizuje rozdíl v poloze mezi souřadnicemi v obou systémech.

Polynomická transformace

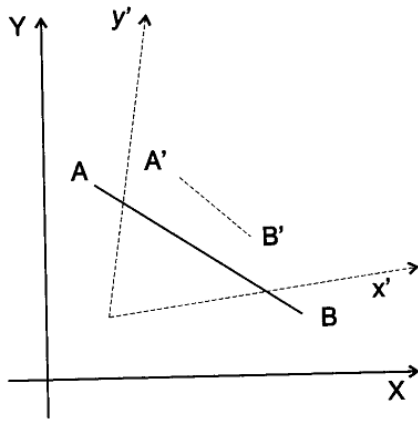
Afinní transformace - polynomická transformace prvního řádu (nejjednodušší případ).

$$x' = a * x + b * y + c \quad (x', y' \text{ jsou původní body})$$

$$y' = d * x + e * y + f$$

Jednotlivé souřadnice se transformují nezávisle. Korekce ve směru každé osy se provádí odděleně (výhodné, když změna měřítka není ve všech směrech stejná) - například při transformaci leteckého snímku, který je deformován v každém směru (náhodně) jinak.

Opět z většího počtu bodů. Afinní transformace se běžně používá při transformaci souřadnicového systému digitizéru do systému mapy.

Rastrové transformace

Změna polohy středu buňky, změna atributu.

Převzorkování - pomocí transformací se vypočte hodnota nového středu buňky. Jak přiřadit novou atributovou hodnotu?

- přiřazení hodnoty nejbližšího souseda (nearest neighbour assignment) - atribut je vybrán z buňky nejbližší středu v původním rastru
- bilineární transformace (vhodná pro povrchy) - vychází se ze čtyř okolních hodnot původního rastru v okolí nového středu. Provádí se průměr vážený vzdálenostmi. Nevýhoda: vyhlazování hran, odfiltrování extrémních hodnot.
- kubická konvoluce - podobná bilineární. 16 hodnot z okolí

Generalizace

V kartografii: výběr a zjednodušování reprezentace detailů objektů s ohledem na měřítko a (anebo) účel mapy.

- mnoho úsilí se věnuje automatizaci procesů generalizace
- vztah k měřítku - na jaké úrovni měřítka se má provést jistá generalizace
- generalizace bodů
- generalizace linií - snížení počtu čar (zlomů v linii)

Konverze reprezentací

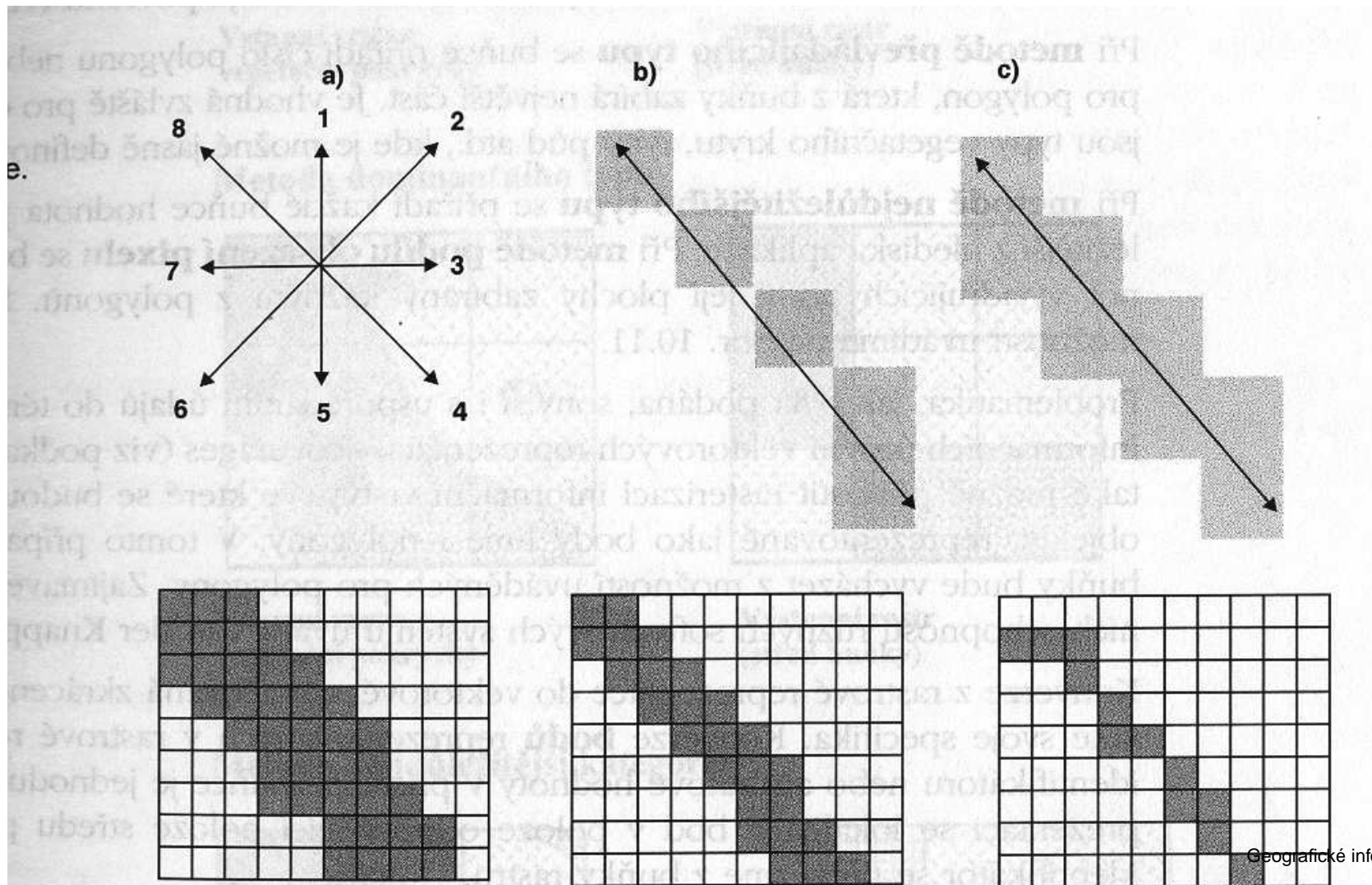
Vektor na rastr:

- na první pohled jednoduchá záležitost
- (bod, linie, polygon)
- atributové hodnoty - co vložit do výsledné buňky rastru? (katalogové číslo, významný atribut - podle aplikace)
- body - umístí se do buňky, kam padnou
- linie - překrytí vektorové reprezentace přes rastrovou (zasažené buňky "se vybarví")

skeletonizace - ztenčování linií, hledání minimální reprezentace linie (po variantě "všechny zasažené")

Vektor-rastr

a) možnost výběru sousedních pixelů, b) propojování sousedních pixelů, c) rasterizace všech zasažených, d) skeletonizace

Vektor-rastr (polygony)

Rasterizace geometrie = ohraničujících linií + následně vyplnění obsahu.

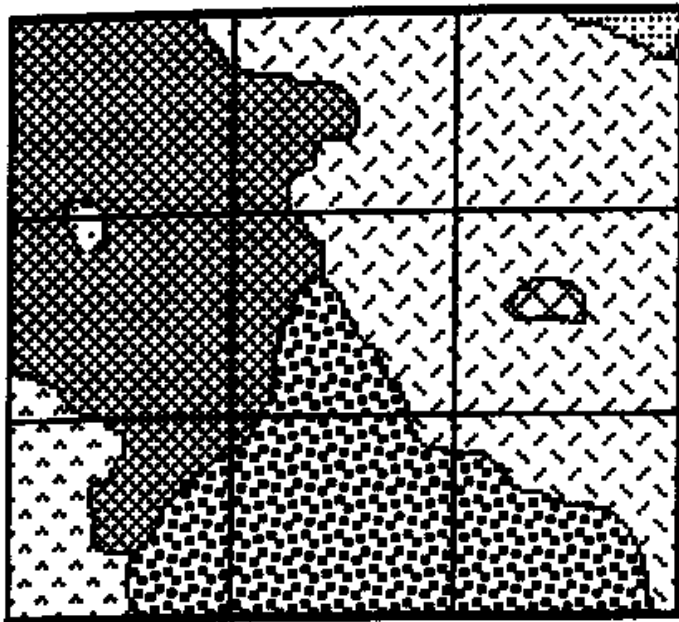
Lepší metody: (do buňky zasahuje více polygonů)

- metoda centroidu - hodnota ze středu
- metoda dominantního typu - přiřadí se hodnota polygonu, který pokrývá největší část plochy buňky
- ... nejdůležitějšího typu - podle aplikace
- ... podílu obsazení pixelu - buňce je přiřazeno více hodnot vážených poměrem ploch polygonů

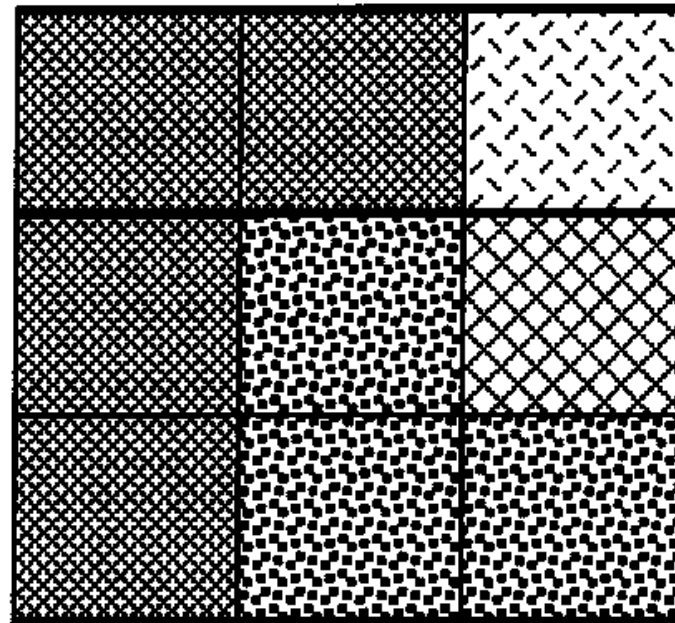
Vektor-rastr (polygony)

Metoda centroidů

**Vstupní vrstva
vegetační pokrývky**

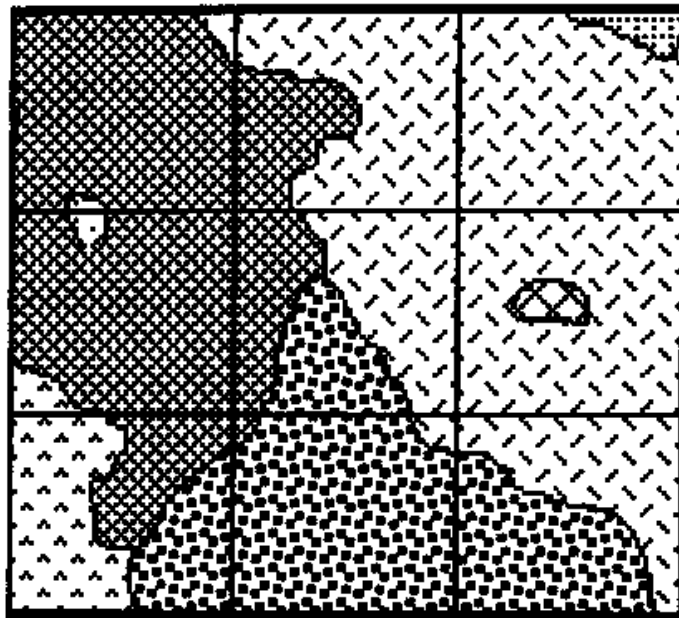

**Výstupní rastr
(střed buňky)**

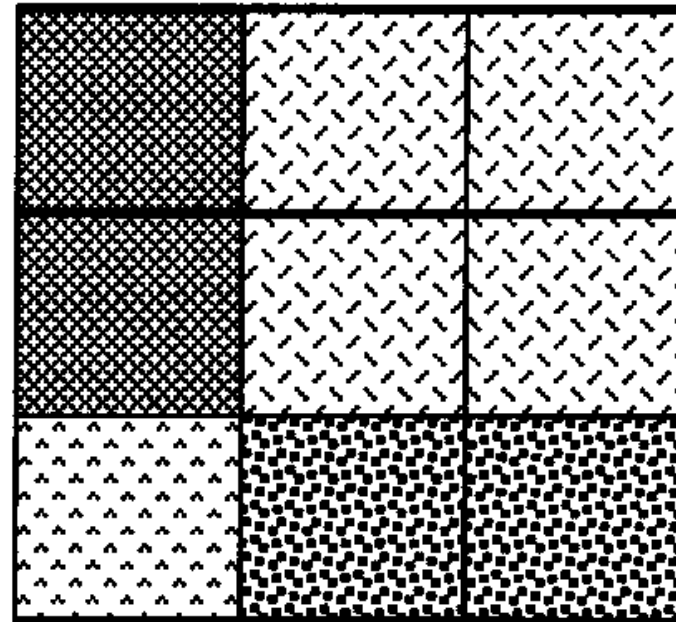
Vektor-rastr (polygony)

Metoda dominantního typu

**Vstupní vrstva
vegetační pokrývky**

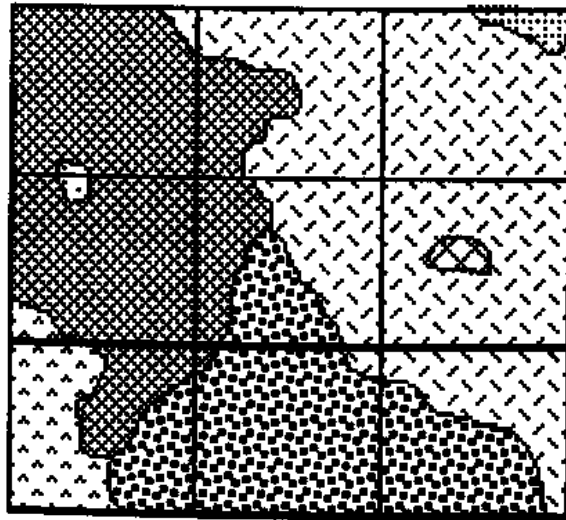

**Výstupní rastr
(střed buňky)**

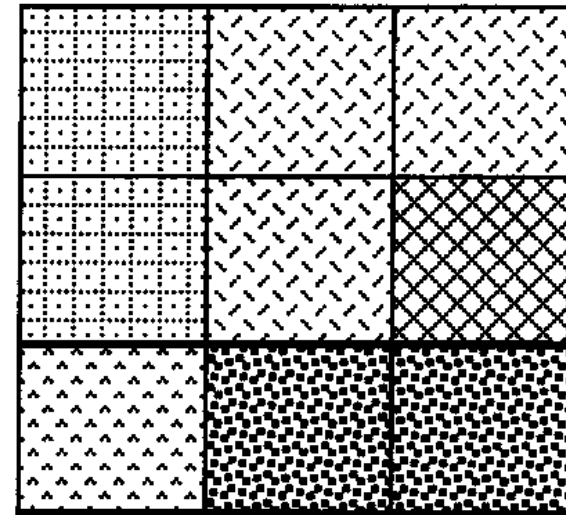

Vektor-rastr (polygony)

Metoda nejdůležitější kategorie

**Vstupní vrstva
vegetační pokrývky**

**Výstupní rastr
(vážené třídy)**

Váha nejdůležitější kategorie

**Váha pro druhou
nejdůležitější kategorii**

Kategorie bez přiřazení vah

Rastr-Vektor

- body - je přiřazena poloha středu buňky
- linie - propojí se středy "zasažených buněk", ztenčování linií
- vektorizované linie mají lomený průběh - pak následuje generalizace (?) průběhu, a (anebo) vyhlazování průběhu (například vynecháním každého n-tého bodu na linii)
- filtrace - dolnoproústní filtrování. Nemění se počet bodů. Linie se vyhladí
- polygony - identifikace a extrakce hranic, rekonstrukce topologie, vyhlazení hraničních linií (více typů algoritmů pro hledání hranic)